

Jean Baudrillard ja terrorismin lumo

”Rikollisen asianajajissa on harvoin kylliksi taiteilijaa,
jotta he saisivat käännettyksi teon kauniin kauheuden tekijänsä eduksi.”
Nietzsche, *Hyvän ja pahan tuolla puolen*, § 110.

Ranskalainen yhteiskuntateoreetikko ja filosofi Jean Baudrillard on analysoinut terrorismia kahdessa syyskuun yhdenentoista jälkeen ilmestyneessä kirjassaan, *L'esprit du terrorisme* ("Terrorismin henki", 2002) ja *Power Inferno* (2002). Ensimmäinen julkaistiin alun perin lehtikirjoituksena *Le mondessa* 3.11.2001. Myös jälkimmäisen kirjan viimeinen teksti "Globalisaation väkivalta", julkaistiin ensin aikakauslehti *Le monde diplomatiquessa* marraskuussa 2002.

L'esprit du terrorisme sekä *Power Infernon* muodostavat kolme artikkelia, "Sielunmessu Twin Towerseille", "Hypoteesejä terrorismista" ja "Globalisaation väkivalta", ovat Baudrillardia pahimmillaan ja parhaimmillaan. Tekstit ovat tyyliään kärjistäviä ja poleemisia, yleistäviä ja ylimalkaisia, mutta samalla – ja tässä ero mihin tahansa samoja efektejä hyödyntävään keskivertokolumniin – omalla pirullisella tavallaan syvällisiä. Jos lukija ottaa Baudrillardin "terrorismitekstit" tosissaan ja näkee niiden poleemisuuden ei vain jonakin sattumalta päälle liimattuna tehokeinona vaan asiasta itsestään nousevana vaatimuksena, ne ovat hyvin kiinnostava älyllinen ja moraalinen haaste. Tämä ei johdu sofistikoituneesta argumentaatiosta tai teoriankehittelyn runsassivuisuudesta, vaan paljon yksinkertaisemmasta seikasta: Baudrillardin tekstit osuvat ajattelumme varjokohtiin ja märkiviin haavoihin, jotka mieluummin pitäisimme mukavan ja tervejärkisen salonkifilosofian laastarin alla. Ne eivät ainoastaan pakota ajattelemaan länsimaisen nykykulttuurin ja -politiikan eräitä perusoletuksia, joita tietenkin on sitä ikävämpi ajatella mitä enemmän olemme niiden vankeja. Tämän jokaista "kriittisyyden" nimen ansaitsevaa tekstiä luonnehtivan sysäyksen antamisen lisäksi Baudrillard esittää jotakin vastenmielisellä tavalla totta kaiken länsimaisen "kriittisen ajattelun" tilanteesta – tai ainakin sellaisen ajattelun, jonka horisontissa joskus häämötti kapitalismin vastainen utopia tai toisenlaisen elämän mahdollisuus.

Vain kaksi kuukautta itse tapahtuman jälkeen ilmestynyt *L'esprit du terrorisme* käy läpi terrori-iskun herättämiä reaktioita. Baudrillard katsoo noiden reaktioiden oirehtivan länsimaiden kaksinaismoraalia ja ajattelun heikkoutta. Nähdäkseni hän esittää oman vastauksensa syksyllä 2001

kaikkia medioita puhuttaneeseen kysymykseen, mistä tällaisessa uudenaikaisessa terrorismissa oikein on kyse. Kuten tullaan näkemään, Baudrillardin vastaus on radikaali ja omalla tavallaan – jos "hyvyyttä" nykyään määrittää ja hallinnoi tietty "pahuuden akselin" diskurssi – paha. Tuolla vastauksella on myös olennaisia yhteyksiä Baudrillardin aikaisempaan ajatteluun sekä eräisiin modernin vastarinta-ajattelun figureihin.

"Sielunmessu kaksoistorneille" on tyyliään hyvin samanlainen kuin *L'esprit du terrorisme*. Baudrillard esittää paljon "rankkoja" teesejä ja provokatiivisia tulkintoja – sekä varsin vähän perusteluja. Perustelu tai niiden puuttuminen jää monessa kohtaa lukijalle, jonka täytyy joko hyväksyä analyysi kaikkine "kauheuksineen" päivineen tai sitten tykkänään hylätä se jonkinlaisena älyllisenä terrorismina. Oli lukijareaktio kumpi tahansa, näiden terrorismitekstien luonteeseen kuuluu tietty maksimaalinen haastavuus ja minimaalinen avunanto tai -anelu. "Globalisaation väkivalta" puolestaan laajentaa terrorismianalyysin yhteydessä nousevia teemoja koskemaan koko globalisoituvaa länsimaista yhteiskuntaa. Tekstissä Baudrillard käsittelee logiikkaa, jolla lännen "systeemi" (vallan ja kontrollin, tiedon ja informaation, elämän ja talouden kokonaisuusmitelma) pyrkii ottamaan immanentin Jumalan paikan ja samalla alkaa osoittaa oman tuhonsa merkkejä. Koska terrorismi on noista tuhon merkeistä räikein, "Globalisaation väkivalta" on suoraa jatkoa muille tässä käsitellyille teksteille. Sen päättävä kiteytys terrorismista ikään kuin lännen huonon omantunnon aktualisoitumana ja kaiken saaneiden ikävystyneiden itseruoskintana voisi hyvin olla kahta "terrorismikirjaa" yhdistävä motto.

Baudrillardin ajattelua tunteville nämä kirjoitukset eivät varmastikaan tulleet yllätyksinä. Hyperreaalisen ja kaikkivoipaisen nykykapitalismin symbolien luhistuminen maan tasalle oli tapahtuma, jota Baudrillardin fataalin ajattelun logiikalla oli saattanut odottaa. Juuri näin pitikin käydä. Tätä systeemi itse oli uumoillut. Ennen pitkää jonkin osan olisi joka tapauksessa täytynyt luhistua, ellei muuten niin systeemin oman (itse)tuhon logiikan mukaisesti. Nyt se vain sai avukseen terroristit, jotka sopivasti vielä olivat, toki

monen muun asian ohella, systeemin ylivoimainen turhauttaminen kohtalonsotureita. Radikaaleimmillaan World Trade Centerin tornien luhistumista saattoi pitää Baudrillardin tiettyjen ideoiden inkarnaationa, simulaation äärimmäisenä todellisuusefektinä, joka ei enää ollut efekti, vaan verta, tomua ja palomiesten hikeä.

Tässä artikkelissa esittelen *L'esprit du terrorismen* ajatuskulun ja valotan hieman sen taustaa. (Tämä taustoitus on vain eräs tulkinta, koska olen valinnut sen pohjaksi ainoastaan yhden teoksen Baudrillardin laajasta ja heterogeenisestä tuotannosta.) Referoin tekstiä mahdollisimman "selaisenaan": tyylin iskevyyttä kykyjeni mukaan kunnioittaen, puuttuvia perusteluja penäämättä, selityksiä lisäämättä mutta tietoisena siitä, että kääntäminen tuo mukanaan omia artikulaatioitani. Toisaalta liitän tarkasteluun omia kehittäjäni, jotka perustuvat Baudrillardin terrorismianalyysiin ja 70-luvun ajatusten ristivalotukseen.

Lopuksi käyn tarkemmin läpi kahta *Power Infernon* teksteistä. Ne ovat "Sielunmessu Twin Towerseille" ja "Globalisaation väkivalta". Artikkelini johtajatuksena on havainto ja väite, että Baudrillardin viimeaikaisilla terrorismiteksteillä on kiinnostavia yhtymäkohtia hänen 70-luvun ajatteluunsa, etenkin teokseen *L'échange symbolique et la mort* (1976), jossa kiteytyvät Baudrillardin kulttuurikritiikin keskeiset teemat.¹ Nykyaikaisen terrorismin kannalta niistä tärkein on ajatus kuoleman symbolisesta vaihdosta. Se on jotakin modernissa länsissä torjuttua, joka tuon ulossulkemisen tähden voi palata vain äärimmäisenä kieltona ja "teoreettisena väkivaltana". Jälkimmäisen sukulaisuus terrorismille on Baudrillardin moderniteetti-kritiikin haastavimpia ja vaikeimmin nieltäviä ajatuksia, jota *me* terrorismin (ja sen vastaisen sodan) *kriittiset teoretisoijat* emme voi ohittaa. Tässä esitelyssä voin hieman raapaista joidenkin näiden yhteyksien pintaa. Kuten lukija voi huomata, lopuksi esiteltävät "Sielunmessu" ja "Globalisaatio"-tekstit kehittyvät eteenpäin näitä ajatuksia, kuin samaa teemaa varioiden ja laajentaen.

Baudrillardin terrorismianalyysi herättää tietenkin (ja on jo herättänyt) leegion enemmän tai vähemmän ilmi-selviä vastaväitteitä, arvosteluja ja kriittisiä kommentteja. Tässä artikkelissa en mene niihin, vaan jätän ne lukijalle ja kenties myöhempiin teksteihin.

Symbolinen vaihto ja tyhjän tontin utopia

New Yorkin terrori-iskuissa olemme Baudrillardin sanoin tekemisissä "tapahtumien 'äidin' kanssa"². Toisin kuin aiemmat globaalit tapahtumat, kuten Dianan kuolema tai jalkapallon MM-kisat, terrori-iskut kyseenalaistavat itse globalisaation. Ne merkitsevät loppua 90-lukua leimanneelle pysähtyneisyydelle, tapahtumien lakolle.

Tapahtuman vaikutus ulottuu kaikkialle. Sitä analysoitaessa täytyy Baudrillardin mukaan edetä hitaasti. Silti ajattelu ei saa jäädä sekavan keskustelun vangiksi. Vielä vähemmän se saa ohittaa "kuvien unohtumattoman välkkeen"³. Kaikki keskustelut ja kommentaarit paljastavat hänen mielestään valtavan "abreaktion"⁴. Tämä torjuttu on "kaikkien meidän"⁵ terroristinen mielikuvitus, joka on haaveillut globaalien supervallan tuhosta. Lännen moraalit eivät voi hyväksyä tätä väitettä. Ja kuitenkin kaikki moraaliset reaktiot todistavat sen puolesta.

WTC-iskuissa Baudrillard toteaa länsimaisten ja terroristien tunnustamattoman rikostoveruuden: "he sen tekivät, mutta me sitä olimme tahtoneet"⁶. Jos tätä ei oteta huomioon, tapahtuman symbolinen ulottuvuus jää tavoittamatta.

"Symbolinen" viittaa tässä nähdäkseni yhteen Baudrillardin ajattelun keskeisimmistä teemoista. Se on kapitalismin, poliittiseen taloustieteeseen ja psykoanalyysin haastamiseksi kehittyvä käsite, jolla ainakin vielä 70-luvulla on myös utooppinen merkitys. *L'échange symbolique et la mort* -kirjan (tästä lähtien *L'échange symbolique*) teoriassa symbolinen vaihto tarkoittaa primitiivisten yhteiskuntien ulottuvuutta, jota moderni länsi ei ole kyennyt käsittämään eikä halunnut hyväksyä. Tai paremminkin sitä on yritetty käsittää marxilaisen antropologian tai psykoanalyysin keinoin. Baudrillardin kritiikin mukaan nämä ajattelutavat ovat kesyttäneet symbolisen, joka ei voi palautua kapitalistiseen vaihtoon ja sitä kannattelevaan tahtovien yksilöiden filosofiaan. Symbolisessa vaihdossa eivät päde ne kahtiajaot ja eristämiset, jotka rakentavat lännen kulttuurista järjestystä. Tärkein näistä dikotomioista on kuoleman torjunta, joka ei ole psyykkistä, vaan sosiaalista: sille perustuu "täyskäännös kohti elämän sosiaalista repressiota"⁷. Baudrillardin – varsin nietscheläiseltä kuulostavan – ajatuksen modernin sosiaalisuuden elämäntavasta vastaisuudesta voisi muotoilla vaikka näin: tuo sosiaalisuus näivettää elämää, kun taas primitiivisessä symbolisessa vaihdossa elämä on runsaampaa ja täydepää, koska siinä elämää ei tarvitse "pelastaa" kuoleman ulossulkemisella.

Näiden ajatusten yhteys terrorismianalyysiin piilee nähdäkseni siinä, että nykyisessä terrorismin ja lännen antagonismissa primitiivisen (symbolinen uhri) ja modernin (uhrin ja kuoleman ulossulkeminen) välinen kontrasti aktualisoituu uudella, konkreettisella tavalla. 70-luvulla marxilaisuuden ja psykoanalyysin umpikujista ulospääsyä etsinyt Baudrillard määritteli *utopian* nimenomaan uhraamisen ja symbolisen vastavuoroisuuden kautta.⁸ Tämän perusteella voisi sanoa, että New Yorkin iskuissa toteutui jotakin siitä, mitä tuolloin asetui radikaalin ajattelun tavoitteeksi. Jottei tämä väite jäisi pelkäksi provokaatioksi, tätä uhraamisen symbolista ja utooppista ulottuvuutta pitäisi tietenkin kehittää tarkemmin, mihin tässä ei ole tilaa. Tuskin kukaan silti voi kiistää, etteikö WTC-tornien jättämä tyhjä tontti ainakin jonkin aikaa iskujen jälkeen olisi ollut jonkinlainen toteutunut ei-paikka (*u-topos*) keskellä lännen järjestystä.

Halu nähdä supervallan tuhoutuvan ylittää Baudrillardin mukaan huono-osaisten vihan. Tuo viha ei synny putoamisesta järjestyksen ulkopuolelle, vaan liiallisesta mukanaolosta. Kun lännen vallasta on tullut lopullista ja kaikkivoipaa, sen hyväosaaisuudessa on alkanut kyteä tämä kiero halu.

Baudrillard painottaa kysymystä: mitä muita keinoja yhden vallan monopolisoiman teknokratian tilanteessa voi olla kuin "tilanteen terroristinen nyrjäytys"? Systeemi itse luo sen mahdollisuusehdot. Se pakottaa Toisen vaihtamaan pelisääntöjä. Terrorismi palauttaa "yleisen vaihdon systeemiin"¹⁰ ainutkertaisuuden, jota ei voi redusoida. Baudrillard lisää, ettei terrorismin takana ei ole mitään poliittista tai ideologista motiivia. Se ei pyri muuttamaan maailmaa, vaan radikalisoimaan sen uhraamisen avulla. Sikäli kuin se on systeemin sisäistä halkeilua, terrorismi on kaikkialla. Ja sikäli kuin se toimii näkymättömän viruksen logiikalla, sille ei Baudrillardin katsannossa voi mitään.

New Yorkin iskut eivät ole uskonsotaa tai sivilisaatioiden törmäystä (Baudrillard tahtoo epäilemättä korostaa tulkintansa eroa Samuel Huntingtonin kuuluisasta teesistä), vaan perustavanlaatuisia vastakkaisuutta, jossa voittoisa globalisaatio asettuu poikkiteloin itsensä kanssa. Siksi Baudrillardin mielestä voidaan puhua neljänestä maailmansodasta. Aikaisemmat kolme johtivat kohti entistä yhtenäisempää kansainvälistä järjestystä. Nyt kun se on täydellistynyt, sodanjulistus tulee systeemin sisäisiltä vastavoimilta. Mutta tämä tilanne on niin kaukana perinteistä sodasta, että jälkimmäisen idean pelastamiseksi tarvitaan aina välillä speaktaakkeleita kuten Persianlahden sota tai Afganistanin operaatio. Jos Islam olisi maailmanmahti, nämä voimat kääntyisivät yhtä lailla sitä vastaan. ”Sillä maailma itse vastustaa yleismaailmallisuutta.”¹¹

Baudrillardin logiikan mukaan World Trade Centerin tapahtuma on immoraalinen symbolinen haaste systeemille, joka itse on immoraalinen. Joten ymmärtääksemme jotakin tuosta tapahtumasta meidän täytyy mennä Hyvän ja Pahan tuolle puolen. Kun meillä kerrankin on tapahtuma, joka uhmaa niin moraalialta kuin tulkintaa, yrittäkäämme tavoittaa jotakin Pahan nokkeluudesta, Baudrillard kehottaa. Hänen katsannossaan lännen moraalit perustuu Hyvän ja Pahan täydelliselle vastakkaisuudelle, joka on valistuksen aikaansaannosta. Hyvän voittokulun ajatellaan ilman muuta ajavan Pahan tiehensä. Mutta tosiasiansa ne tarvitsevat toinen toistaan. Kun tätä ei haluta ymmärtää, pahasta tulee pelkkä satunnainen hairahdus. Tämä käsitys on kuitenkin illuusio, ja siitä syntyvät kaikki lännen moraaliset manikealaisuudet.

Hyvän ja Pahan metafysisistä vastakkainasettelua, joka politiikassa ilmenee ystävän ja vihollisen sekä taloudessa voitonkeruun ja tuhlaamisen jyrkkänä oppositiona, voidaan nähdäkseni jälleen verrata erääseen teoksessa *L'échange symbolique* kehiteltyyn aiheeseen. Baudrillardin mukaan kaksoisolento ja ihmisen kahdentuminen itsensä ulkopuolelle saavat primitiivisessä symbolisessa järjestyksessä täysin erilaisen mielen kuin modernissa kuoleman häätämisen maailmassa.¹² Symbolisessa vaihdossa ihminen on sinut sen kanssa, ettei hän ole yksi vaan moni. Toisin kuin moderni ihminen, hän ei ole itsestään vieraantunut, vaan pareminkin itsensä ulkopuolella kaikissa toisissaan, ruumiissa ja sen kielessä.

L'échange symbolique jatkaa tätä ajatusta Baudrillardin kirjoittaessa, että modernia subjektia (sekä yksilönä että systeeminä) kaksoisolennot sen sijaan riivaavat. Kuolema ja hulluus, ei-identtisyys ja varjot, näyttäytyvät uhkina itsesäilytyksen ja voitonmaksimoinnin kautta käsitetylle elämälle. Baudrillard viittaa Michel Foucault'n tutkimuksiin hulluuden eristämisestä ja toteaa, että kaksoisolennot kauhua liittyy tietoisuuden ja sielun sisäistymiseen. Subjekti ikään kuin sulkee itsensä oman järjensä ja ykseytensä hullujen huoneeseen, kuten mielenvikaisina pidetyille 1600-luvulla tehtiin.¹³

Kun nämä ajatukset kytketään nykytilanteeseen, päästään nähdäkseni helposti lännen moraaliseen dikotomiaan, jonka yhtenäisyyttä *Le monde* alleviivasi kuuluttaen: ”Nyt olemme kaikki amerikkalaisia.” Edelleen voisi sanoa, että kun terrorismin vastainen sota julistaa pahan itsensä absoluuttiseksi vastakohtaksi ja viholliseksi, se suojelee sisäisyyttään häätämällä kaikki sietämättömät varjonsa,

kaksoisolentonsa ja kääntöpuolensa. Tätä psykologista karkotusoperaatiota vastaa tietenkin rajojen sulkeminen ja turvallisuuden fundamentalismi. Niiden – meidän kaikkien? – vihollinen on tulkintani mukaan juuri se, mitä Baudrillard kutsuu symboliseksi vaihdoksi.

Terrorismin henki ja uhrikuoleman voima

Baudrillardin mielestä ”perinteisessä maailmassa” vallitsi Hyvän ja Pahan tasapaino. Kumpaakaan ei pyritty painamaan sivuun. Tämä tasapaino rikkoutuu, kun alkaa hyvän ”totaalinen laajentuminen”¹⁴, joka tarkoittaa positiivisen yliotetta kaikista negatiivisuuden muodoista. Samalla Paha saa eräänlaisen näkymättömän autonomian, joka kasvaa eksponentiaalisesti. Näin on käynyt kommunismin sortumisen jälkeen. Liberaalilla lännellä on yksi virusmainen vihollinen: islam. Mutta se on vain kristallisoituma vastakkaisuudesta, joka on kaikkialla ja meissä kaikissa. Baudrillardin katsannossa juuri tästä syntyy epäsymmetrisen terrorin tilanne. Globaali kaikkivaltias ei voi mitään tälle kaikkialla olevalle viholliselle. Se ei pysty vastaamaan symboliseen haasteeseen ja kuolemaan, jonka se omasta kulttuuristaan tyystin on hävittänyt.

Kun muistetaan, että terrorismin vastaista sotaa käydään ”sivilisaation vihollisia” ja muita epäinhimilliseksi julistetun pahan voimia vastaan, *L'échange symbolique* on mielestäni jälleen valaiseva. Siinä Baudrillard esittää inhimillisen ja epäinhimillisen genealogian, jonka mukaan ”ihminen” yhtä aikaa universaalina ja ulossulkevana kategoriana syntyy, kun ihmisyyden mittana ei enää ole vaihto erilaisten olentojen kanssa, vaan abstrakti samuus. Symbolisessa vaihdossa ihmisyyttä määrittää haasteesta, joka se jumalille, esi-isille, muukalaisille ja eläimille on.¹⁵ Haasteeseen kuuluvat mellempuolisuuden ja toisen kunnioittamisen periaatteet, jotka puolestaan rakentuvat sille, ettei vaihto koskaan sulkeudu ja saavuta ”ihmistä” varmana kategoriana. Primitiivinen ihmisyyttä rakentuu jatkuvassa koettelussa suhteessa siihen, mikä on jotakin muuta.

Kahden tekstin ristivalotuksessa voitaisiin sanoa, että lännen taistelu terrorismia vastaan on tällaisen symbolisen kamppailun vastakohta, tai pikemminkin sen rappeutunut muoto, koska se perustuu universaalien ihmisyyden idealle, joka sulkee pois tämän haasteen. Ja kun tätä ihmisyyttä viedään kaikkialle maailmaan ”vapaa markkinatalouden” tai imperialistis-moralistisesti tulkitun kristinuskon nimissä, ei kyseessä ole vaihto, vaan samuuden sanelu. Länsi ikään kuin kieltäytyy olemasta velkaa millekään muulle kuin omalle peilikuvalleen – ja juuri siksi se on kyvytön maksamaan symbolista velkaansa, joka on tullut sille mahdottomaksi. Tulkintani mukaan tämä osoittaa, miten Baudrillardin terrorismianalyyseissä keskeinen eroja hylkivän (kapitalistisen) vaihdon ja symbolisen vaihdon välinen antagonismi saa lisävyvyyttä, kun se rinnastetaan hänen 70-luvun ajattelunsa keskeisiin teemoihin.

Baudrillardin sanoin terroristien nerokkuus on siinä, että he onnistuvat tekemään omasta kuolemastaan ”absoluuttisen aseensa”¹⁶ sellaista systeemiä vastaan, joka elää kuoleman poissulkemisesta. Koska ”terroristimaiden” ihmiset haluavat kuolla yhtä paljon kuin amerikkalaiset elää, tällä ”nollakuoleman”¹⁷ systeemillä ei ole mitään puolus-

tautumiskeinoja. Pääpanoksena on siis kuolema, mutta ei ainoastaan kuoleman bruttaali purkautuminen reaaliaikaan, vaan kuolema, joka on enemmän kuin reaalinen. Se on symbolinen uhrikuolema, absoluuttinen tapahtuma, joka ei vetoa mihinkään. Tähän Baudrillardin mukaan tiivistyy ”terrorismin henki”.

Kenties hän osasi aavistella jotakin tuosta hengestä, kun hän vajaan kolmekymmentä vuotta sitten kirjoitti kirjassaan *L'échange symbolique*: ”Sillä poliittinen taloustiede saa olemassaolonsa vain puutteesta: sille kuolema on tämä sokea piste, poissaolo joka riivaa sen kaikkia laskelmia. Ja yksin kuoleman poissaolo mahdollistaa arvojen vaihdon ja vastavuuksien pelin. *Äärettömän pieni ruiske kuolemaa synnyttäisi heti sellaisen ylimäärän ja sellaisen ambivalenssin, että koko arvojen peli romahtaisi.*”¹⁸

Baudrillardin mielestä systeemiä ei pidä koskaan vastustaa voimasuhteiden tasolla. Niissä se on aina herra. Mutta kun taistelu siirretään symbolisen alueelle, saavutetaan tilanne, jossa kuolemaan voidaan vastata vain yhtäläisellä tai suuremmalla kuolemalla. Silloin uhmataan systeemiä lahjalla, johon se ei voi vastata kuin omalla kuolemallaan ja sortumisellaan. Terroristien hypoteesin mukaan systeemi tekee itsemurhan vastauksena lukuisiin kuoleman ja itsemurhan haasteisiin. Tässä kuoleman mahdolloman vaihdon huimaavassa syklissä terrorismi on vain pieni piste, mutta se saa aikaan jättimäisen tyhjiön, johon systeemi omaa ylitehokkuuttaan romahtaa.

Baudrillardille syyskuun yhdestoista ruumiillistaa uudenlaista terrorismia, joka on omaksunut kaikki vallitsevan mahdin aset: sille ovat tuttuja raha ja pörssikeynot, informaatioteknologia ja mediaverkostot. Juonikkuuden huippuna terroristit jopa käyttivät amerikkalaisen arjen banaliteetteja naamionaan. Baudrillardin mielestä tämä salailun mestaruus on terrorismia melkein siinä missä itse isku, sillä se saattaa kenet tahansa epäilyksen alaiseksi. Kuka tahansa naapureistani voi olla terroristi. Ja tämä yhtäkkinen vainoharha kaikkien rikollisuudesta on täyttä totta: se vastaa salattua systeeminvastaisuutta ja ruokkii entistä ovelampaa henkistä terrorismia.

L'esprit du terrorismen mukaan koko tilanne muuttuu ratkaisevasti, kun modernit välineet yhdistyvät symboliseen mahtiin. Baudrillardin analyysissä tämä lisää loputtomasti terrorismin tuhoivoimaa. Eikä nollakuoleman ja teknologisen sodankäynnin strategia voi muuta kuin ampua ohi tästä symbolisesta mahdista. Iskun onnistumisen salaisuus ei ole organisaation tehokkuudessa ja taitavassa laskelmoinnissa, jotka olisivat edelleen länsimaisia mittapuita. Tämän sijaan iskujen salaisuus on siinä, ettei terroristeja motivoi työsopimus, vaan liitto ja velvollisuus, jossa on kyse uhrista.

Ajatus uhrista yhteisön perustana viittaa nähdäkseen filosofi ja antropologi Georges Bataillen ajatteluun, joka on yksi Baudrillardin tärkeimmistä vaikuttajista. Bataillen mukaan yhteisön kokemus omasta olemisestaan edellyttää tragediata ja kuolemaa. Yhteisöllisyyden pyhä ja pimeä ydin on ympärikäntymisessä, jossa kuolema ja inho muuttuvat juhlaiksi ja haltioitumiseksi. Erilliset yksilöt ylittävät rajansa ja saavuttavat yhteyden kommunikaatiossa, joka ekstaasina merkitsee aina olemassaolon ykseyden vaarantamista.¹⁹

Myös *L'échange symbolique* kehittää näitä Bataillella omaksuttuja teemoja. Baudrillardin työn kautta voidaan mielestäni nähdä, miten Bataillen pohdinnat traagisesta

yhteisöstä sekä pyrkimykset sellaisen perustamiseksi (tekemällä sosiologiasta pyhä käytäntö pyhää tutkivan tieteen sijaan) voisivat kytkeytyä nykyaikaisiin terroristiyhteisöihin. Tämän kytköksen logiikka on sama kuin edellä esitetystä ajatuksessa, että WTC-iskut olisivat jollakin tapaa ”toteutaneet” joitakin baudrillardilaisen teorian tavoitteista. Vastaavasti terroristiyhteisöt olisivat sellaisia traagis-dionyysisen veljeyden yhteisöjä, joita Bataillen sekä hänen työtoveriansa ja seuraajiansa mukaan modernissa lännessä ei enää ole – ja joiden puute on meidän olemisemme kurjuuden tai voimattomuuden nimenomainen lähde.

Bataillella lukiessaan Baudrillard näyttää, että teoria kuoleman ja seksuaalisuuden yhteydestä tekee hyödyllä ja varallisuuden kasaamiselle saman kuin symbolinen vaihto. Se hylkää ja kumoo ne. Jos ekonomialle kuolema on haajoamista ja kutistumista, Bataillen avulla se kääntyy symboliseksi uhmaksiksi.²⁰ Baudrillardin esimerkki tästä, muuan Hölderlinin runo²¹, tuo hätkähdyttävästi mieleen nykyaikaisen terrorismin, etenkin viimeaikaiset itsemurhaiskut miehityksessä Irakissa. Runo kertoo antiikin kaupungista, joka vielä ilmiliekeissä ollessaankin itsepintaisesti kieltäytyy piirittäjä Brutuksen avusta. Ekstaasin vallassa ihmiset heittäytyvät mieluummin tuleen kuin ojentavat kätensä piirittäjälle. Paitsi uhmasta tämä johtuu muinaisesta velasta esi-isiä kohtaan. Bataillella mukaillen voisi sanoa, että vasta tässä uhrissa tuo yhteisö saavuttaa itsensä pyhän piirissä. Ja Baudrillardin avainkäsitteen lisäen: ikään kuin symbolisen vaihdon periaate estäisi tätä yhteisöä hyväksymästä piirittäjän yksisuuntaista vaihtoa.

Kirjoituksessaan *L'esprit du terrorisme* Baudrillard näyttäisi jatkavan ajatuskulkuja, jotka hänen 70-luvun kirjoituksistaan tässä olen nostanut esiin. Tulkintani mukaan tämä yhteys Bataille-luennan ja terrorismikirjoitusten välillä synnyttää ikään kuin käänteisen verrannon meidän ja Hölderlinin kuvaaman yhteisön ’pyhien hullujen’ välille. Me elämme sen torjumisesta, mihin nuo toiset kykenevät ja mitä heidän täytyy tehdä. Meidän silmissämme taas nuo toiset kykenevät ja heidän on pakko turvautua vain siihen, minkä me torjumme. Taustalla piilee uskoakseni jokin tällainen verranto, kun Baudrillardin hengestä kirjoittaessaan toteaa, ettei meillä ole enää aavistustakaan ”symbolisesta kalkyylistä”²².

Tuollaisen symbolisen, hänen mukaansa pokerissa tai *potlatchissa*²³ pelaavan kalkyylin laki kuuluu: minimaalinen panos, maksimaalinen tulos. Juuri tämän terroristit saavuttivat Manhattanilla, sillä Baudrillardin mielestä terrori-isku oli kelpo esimerkki kaaosteoriasta: pieni tapahtuma synnytti valtavan reaktion. Amerikkalaisten kosto-operaatiossa käy päinvastoin. Hirmumyrskystä jää niin sanotusti jäljelle vain perhosen siiven isku. Aikaisemmin itsemurhaterroristit olivat köyhiä. Nyt heistä on tullut rikkaita. Ja juuri se saa meidät pelkäämään: heillä on loputtomasti sitä, mitä meillä ei ole lainkaan, nimittäin uhrikuoleman symbolista voimaa.

Ainutkertaisuuden väkivalta ja terrorismin voitto

Seuraavaksi Baudrillard käy läpi ”huonon uskon”²⁴ argumentteja, jotka yrittävät vähätellä iskua. Yksi niistä toteaa, ettei marttyyrikuolema todista mitään. Entä sitten? Baudrillard kysyy ja jatkaa: eihän nykysysteemilläkään ole

mitään tekemistä todistamisen tai totuuden kanssa. Toisen huonon uskon argumentin mukaan terroristien kuolema ei ole mitään radikaalia, koska heille on luvattu pelastus, jota meillä ei ole. Baudrillardin ivallista tyyliä mukaillen voisi sanoa, että tässä hyvinvointikaunan ruokkimassa tulokinnassa terroristeilla väitetään olevan ikään kuin varma eläketurva taivaassa. Mutta tämä olisi edelleen länsimaista taloudellista kalkyylia, köyhien ajattelua, jossa kuolemakin on pelkkä investointi.

Toisin kuin lopullisen ratkaisun (*la solution finale*)²⁵ logiikalla toimiva systeemi, terroristit eivät Baudrillardin mukaan tähtää toisen totaaliseen tuhoamiseen. Terrorismissa on kyse kaksintaistelusta ja haasteesta toiselle. Systeemi täytyy saada menettämään kasvonsa. Eikä tämä koskaan onnistu pelkällä voimalla. Toinen täytyy etsiä ja murhata avoimessa kamppailussa, ei raukkamaisen kasvottomasti. Baudrillard näyttää ajattelevan, että koska terrorismi vastustaa tällaista kasvottomuutta, suosittu syytös terroristien ”raukkamaisuudesta” kääntyy itseään vastaan.

Mutta tärkeintä iskuissa ja niiden synnyttämässä media-reaktiossa ovat Baudrillardin mielestä kuvat. Ne nousevat kaiken muun yläpuolelle. Tämä johtuu hänen mukaansa siitä, että ne ovat primitiivinen näyttämömmme, myönsimme sitä tai emme. Iskut radikalisoivat kuvan ja todellisuuden suhteen. Lännen piti jo olla tilanteessa, jossa jäljellä olivat vain banaalien kuvien leviäminen ja mitättömien tapahtumien virta. Mutta New Yorkin iskut herättivätkin henkiin molemmat: kuvan ja tapahtuman. Terroristit käyttivät kuvia yhtä taitavasti kuin systeemi itse. Mutta Baudrillard muistuttaa, että kuvan rooli on myös hyvin ristiriitainen. Se johtaa helposti tapahtuman neutralisaatioon, ottaa sen panttivangiksi.

Entä mitä sitten täytyy sanoa todellisesta (*réel*) tapahtumasta tilanteessa, joka on pelkkää kuvaa ja virtuaalista, Baudrillard kysyy. Monet ajattelivat iskuista, että ne palauttivat todellisen. Vihdoin jokin oli totta ja historian loppu voitettu. Mutta Baudrillardin mukaan systeemin sisään palannut todellinen ei ylitä fiktiota, vaan tulee sen lisäksi. Pelkkä väkivallan paljous ei riitä pääsyksi todelliseen. Tarvitaan kuvia, joihin todellinen sitten liittyy ikään kuin viimeisenä halkeamana. Isku ei lopulta merkitse todellisen paluuta, koska ”terroristien väkivalta ei ole todellista”²⁶. Se on pahempaa: symbolista. Vain symbolinen väkivalta synnyttää ainutkertaisuutta. Ja tässä ainutkertaisessa tapahtumassa yhdistyvät kaksi 1900-luvun massafasinaation elementtiä, Baudrillardin sanoin ”elokuvan valkoinen magia ja terrorismin musta magia”²⁷.

L'esprit du terrorismen lopuksi Baudrillard kiteyttää terrorismianalyysinsä väitteeseen, joka luullakseni on yhtä vaikeasti sulatettava ja mahdoton niin konservatiiviselle moralismille kuin edistykselliselle kriittiselle järjelle: syyskuun yhdennentoista tapahtumalla ei ole mitään mieltä, vaikka kuinka yrittäisimme sille sellaista tuputtaa. Vain speaktaakelin radikaali brutaalius on omaperäistä ja ainutkertaista eikä palaudu mihinkään. Baudrillardin mielestä tämä speaktaakeli on meidän julmuuden teatterimme, ainoa mitä meillä on jäljellä – ja omalaatuinen siksi, että siinä speaktaakelin logiikan ja symbolisen haasteen lakipisteet osuvat yhteen.

Baudrillardin sanoin systeemin ”pakkotoimi kulkee saman ennakoimattoman spiraalin kuin terroriteko”²⁸

eikä kukaan voi tietää mihin se pysähtyy. Kuvien ja informaation tasolla ei ole mitään eroa speaktaakelin ja symbolisen, ”rikoksen” ja pakkotoimien välillä. Ja Baudrillardille tämä käännettävyyden kontrolloimaton purkautuminen on terrorismin todellinen voitto. Se aiheuttaa taantumalan arvoissa, mikä näkyy ennen kaikkea siinä, että liberalismiin globalisaatio toteutuu vapauden irvikuvana: totaalisenä kontrollina ja turvallisuusterrorina. Niiden ansiosta lännestä tulee fundamentalistinen yhteiskunta, Baudrillard toteaa.

Lisäksi terrorismin voittoa luonnehtii Baudrillardin katsannossa se, että kaikki väkivalta ja horjuttaminen, jopa luonnonkatastrofit, tulevat laitetuksi sen nimiin. Tämä on mahdollista yleisen vaihdon globaalissa systeemissä, jonka rakenne suosiikin nyt mahdotonta vaihtoa. Tuo rakenne synnyttää ikään kuin ”terrorismin automaattikirjoitusta, jolle informaation tahaton terrorismi antaa lisäravintoa”²⁹.

Baudrillardin johtopäätös on, että tämä tilanne on lopulta ratkeamaton. Ainakaan niin sanottu ”terrorismin vastainen sota” ei ole ratkaisu, sillä sille käy kuten Persianlahden sodalle: se jää ei-tapahtumaksi. Ja tässä piileekin terrorisminvastaisen sodan mieli: sen tarkoituksena on korvata todellisen ja hirvittävän tapahtuman ainutkertaisuus pseudotapahtuman toistolla ja *déjà-vu:llä*. Siinä missä WTC-isussa tapahtuma edelsi kaikkia tulkintoja ja malleja, siinä militaristisessa ja teknologisessa sodassa malli korvaa tapahtuman. Siksi se on, kuten Baudrillard tekstinsä päättää, ”politiikan puuttumisen jatkamista toisin keinoin”³⁰.

Muodon tautologia ja absoluuttinen performanssi

”Sielunmessu Twin Towerseille” lähtee liikkeelle WTC:n paikasta New Yorkin arkkitehtonisessa panoraamassa. Baudrillardin mukaan tornien rakentaminen vuonna 1973 muutti tuota panoraamaa: kun aiemmin oli ollut korkeudesta mitteleviä pilvenpiirtäjiä, nyt nähtiin kaksi keskenään identtistä rakennusta – siis oikeastaan yksi rakennus, joka kuitenkin kopiomaisuudellaan hävitti kaiken ainutkertaisuuden. World Trade Centerin tornit ”eivät ole samaa rotua muiden tornitalojen kanssa. Ne toteutuvat toistensa täsmällisessä heijastuksessa. Rockefeller Center vielä heijasti lasiset ja kupariset fasadinsa kaupungin äärettömään peilaukseen. Torneilla puolestaan ei enää ole fasadia, ei kasvoja. Vertikaalisuuden retoriikan myötä katosi myös peilin retoriikka. Näiden täydellisen tasasuhtaisten ja sokeiden monoliittien myötä jää jäljelle vain eräänlainen musta laatikko, kopioon sulkeutuva sarja, ikään kuin arkkitehtuuri systeemin kuvana olisi peräisin yksinomaan kloonauksesta ja muuttumattomasta geneettisestä koodista.”³¹

Tästä Baudrillard jatkaa siihen, miten kaksoistornit vaikuttavat niissä elävien ja työskentelevien ihmisten kokemukseen. Nuo arkkitehtoniset hirviöt ovat aina aiheutaneet puoleensavetävyuden ja vastenmielisyyden ristiriitaa. Siitä on noussut myös salainen toive nähdä niiden tuhoutuvan.

”Kaksoistornien tapauksessa tähän lisätään vielä tuo täydellinen symmetria ja kaksosuus, joka epäilemättä on esteettinen ominaisuus, mutta ennen kaikkea muodon vastainen rikos, muodon tautologia, johon sisältyy

kiusaus rikkoa se. Myös niiden tuhoaminen noudatti tätä symmetriaa: kaksi törmäystä muutaman minuutin välein – tämän *suspensen* ajan saattoi vielä uskoa onnettomuuteen, kun taas nimenomaan toinen törmäys signeerasi terroriteon.”³²

Arkkitehtuurista Baudrillard siirtyy WTC-tornien symboliseen puoleen. Tässä symbolinen viittaa sekä kapitalismin symboliin että sen vastavoimaan – symboliseen vaihtoon. Baudrillard kääntää ympäri totunnaisen ajatuksen, että fyysinen sortuminen edelsi symbolista.

”Mutta asia on päinvastoin: vasta symbolinen päällekkäisyys aiheutti tornien fyysisen sortumisen. Ikään kuin niitä tähän saakka kannatellut mahti menettäisi kaiken voimanlähtensä [*ressort*]. Ikään kuin tämä röyhkeä mahti yhtäkkiä musertuisi pyrkimyksessä, joka on liian kuluttava: se tahtoo olla maailman ainoa malli. Tornit väsyivät olemaan symboli, joka oli liian raskas kannettavaksi: kaikkensa annettuaan ne kärsivät fyysisen tappion ja menehtyivät vertikaalisesti koko maailman häikäistyneissä silmissä.”³³

Kiinnostavinta ”Sielunmessussa” on nähdäkseni Baudrillardin pohdiskelu taiteen ja terroriteon suhteesta. Ajatus New Yorkin terrori-iskusta 1900-luvun avantgarde-radikalismien ensimmäisenä onnistuneena taidetekona tai vastarintataiteen huipentumana on yksi olennainen ulottuvuus siinä vanhan utopismin ja uuden terrorismin kierossa liitossa, jonka *L'échange symbolique* ja *L'esprit du terrorisme* muodostavat. Tässä Baudrillardia ei voi kuin siteerata pitkästi:

”Ajateltiinpa tornien esteettisestä laadusta mitä tahansa, Twin Towers oli absoluuttinen performanssi. Ja niiden tuhoaminen on sekin absoluuttinen performanssi. Tämä ei kuitenkaan oikeuta Stockhausenin ylistyspuheita, joiden mukaan syyskuun 11. oli taideteoksista ylevin. Miksi poikkeuksellisen tapahtuman pitäisi olla taideteos? Esteettinen haltuunotto on yhtä vastenmielinen kuin moraalinen tai poliittinenkin – varsinkin kun tapahtuman ainutkertaisuus piilee yksinomaan siinä, että se on estetiikan ja moraalin tuolla puolen. Yhtä kaikki tapahtuma on – ja tässä mielessä Stockhausenin julistus on oikeutettu – itsessään huumava, kaiken kommentoinnin tuolla puolen. Se on representoimaton, koska se imaisee itseensä koko mielikuvituksen eikä sillä ole mitään merkitystä. Se sulkeutuu itseensä kaikista suunnista, kuten Rothko sanoisi. Mikään ei voi nousta sen rinnalle. Ainoa kaiku olisi kenties tietyissä modernin taiteen muodoissa, joiden voi sanoa olevan terroristisia ja siten ennakoivan tuollaista tapahtumaa, muttei koskaan representaationa – eikä koskaan jälkikäteen. Tuollaisen tapahtuman jälkeen taide ja representaatio ovat liian myöhässä.

Situationistinen utopia elämän ja taiteen yhdistämisestä oli ytimeltään terroristinen: ääripiste, jossa tilanteen runollinen nyrjäytys siirtää taiteellisen esityksen tai idean radikalismien asioihin itseensä, todellisuuden automaattikirjoitukseen. Mutta jos taide haaveissaan onkin voinut olla tämä materiaallinen tapahtuma, joka

imaisee itseensä kaiken mahdollisen representaation, se jää siitä kuitenkin kovin kauas. Eikä mielikuvituksen tai representaation järjestyksissä ole nykyään mitään, mikä kykenisi ottamaan mittaa tuollaista tapahtumasta tai nousemaan sen rinnalle.

Ellei sitten hämmentävä allegoria afrikkalaisesta taiteilijasta, jolta oli tilattu teos laitettavaksi World Trade Centerin seinään. Teos esitti häntä itseään, ruumis lentokoneiden lävistämänä kuin modernilla Pyhällä Sebastianuksella³⁴. Hän tuli syyskuun 11. aamuna ateljeeseensa työstämään sitä ja kuoli haudattuna tornien jäänteisiin sen kanssa. Tuollainen kai pohjimmiltaan olisi taiteen huippu – teoksen maaginen täydellistyminen, kun siinä ennalta kuvattu tapahtuma luonnollisessa koossaan viimein toteuttaa, ylittää ja hävittää sen yhdellä iskulla.”³⁵

”Sielunmessun” lopuksi Baudrillard kirjoittaa ajattelun ja tapahtuman suhteesta. Hän kysyy, voiko ajattelu edeltää tapahtumaa. Hänen mielestään näyttäisi siltä, että tapahtuma on aina ollut läsnä. Sitä on aina jollakin tapaa ennakoitu. Kun tapahtuma tulee, se kuitenkin pyyhkää pois kaiken sitä edeltäneen ennakoinnin. Samalla kuitenkin ajattelu on tehnyt jo etukäteen samaa työtä kuin tapahtuma. Myös se on tehnyt tilaa sille, mille ei vielä ole nimeä tai merkitystä. Tämä erottaa radikaalin ajattelun kriittisestä analyysistä: ”jälkimmäisenä työnä on lähestyä objektiaan merkityksen ja tulkinnan vaihdossa, kun taas ensimmäinen pyrkii repäisemään sen pois näistä lehmänkaupoista ja palauttamaan sen mahdollittomaan vaihtoon”³⁶. Radikaali analyysi ottaa mittaa itse tapahtumasta. Sille tapahtuma ei ole teko. Jokainen tulkinta iskuista ”tekona” on tekaistu tulkinta – ja tekopyhä, voisi lisätä. Baudrillardin mukaan vain ne tapahtumat, joita ei voida palauttaa teon statukseen ansaitsevat varsinaisesti tapahtuman nimen.

World Trade Centerin terrori-isku oli tapahtuma, josta täytyy ottaa mittaa koko mahdollisuudessaan ja kirjaimellisuudessaan. Tämä tarkoittaa ennen kaikkea sen muistamista, ettei mitään sellaista voitu edes kuvitella tapahtuvan. Tämä kuvittelemattoman tapahtuman tapahtuminen keskellä kirkasta päivää kyseenalaistaa sitä hallitsemaan pyrkivät käsitteet. Niinpä Baudrillard päättää hautaveisunsa toteamukseen, jossa kriittisen ajattelun (valmiit käsitteet) ja radikaalin ajattelun (tapahtuma koko brutaalissa tulemisessaan) suhde näyttää, missä leirissä ajattelu tuona kauniina amerikkalaisena syysaamuna oli:

”Tästä tapahtumasta on syytä ottaa mittaa mahdollisuudessaan ja sen mukaan, ettei mitään sellaista voitu kuvitella, ei edes onnettomuutena. Jos jotakin ylipäätään tapahtuu, se ei voi kuin kiskaista käsitteet viittausympäristöstään. Tämä tekee tyhjäksi pyrkimykset totalisointiin, mukaanlukien Pahan ja pahimman nimissä. Toki systeemi jatkaa toimintaansa lakkaamatta, mutta vastedes vailla loppua – edes sitä, joka sen oma apokalypsi olisi. Sillä apokalypsi on jo täällä, kaiken sivilisaation ja kenties jopa tilan vääjäämättömän likvidoinnin muodossa. *Mutta mikä likvidoidaan?*”, täytyy lisäksi tuhota. Ja tässä symbolisen tuhoamisen aktissa ajattelu ja tapahtuma ovat samalla puolella.”³⁸

Globalisaation epätoivo ja voittajien kauna

”Globalisaation väkivallan” mukaan ns. maapalloistumisen nykytilannetta luonnehtivat kasvava vastakkainasettelu ja kamppailu toisaalta systeemin monokulttuurin ja toisaalta ainutkertaisuuksien välillä. ”Hyvän imperiumille” alistumista vastustavat ainutkertaisuudet (ruumis, kieli, taide) voivat esiintyä erilaisina uskonnollisina, poliittisina tai muina ”fundamentalismeina”. Ne voivat myös ilmetä yksilötasolla mielisairauksina ja psyykkisenä itsetuhona. Selkeimmin ja päällekkävimmin ainutkertaisuuden vastarinta tulee kuitenkin esiin terrorismissa. Se nousee yhteenotosta, jota Baudrillardin mukaan ei voida ymmärtää kuin ”symbolisen pakon”³⁹ valossa. Tässä siis tulee jälleen esiin ’symbolinen’ käsitteenä, joka kertoo meille nousevasta vastarinnasta ja ainutkertaisuuksien vaihdosta.

Jos muun maailman vihaa länsimaita kohtaan halutaan ymmärtää, täytyy meidän Baudrillardin mukaan kääntää kaikki totunnaiset perspektiivit. Tuo viha ei ole niiden, joilta on otettu kaikki eikä annettu mitään. Päinvastoin se on niiden vihaa, joille on annettu kaikki eikä mitään mahdollisuutta antaa takaisin. Se ei ole vihaa riistosta ja hyväksikäytöstä, vaan vihaa nöyryytyksestä. Kun terrorismi vastaa tähän nöyryytykseen, kyse on palauttamisesta, antajan ”oman lääkkeen” sylkemisestä takaisin. Tästä vastanöyrytyksestä Baudrillard kirjoittaa:

”Gloaalille mahdollille pahinta ei ole joutua hyökkäyksen kohteeksi tai tuhoutua, pahinta on tulla nöyryytyksi. Ja syyskuun yhdestoista nöyryytti sen, koska terroristit aiheuttivat sille jotakin, jota se ei pysty antamaan takaisin. Kaikki vastatoimet ovat vain fyysisen koston koneisto samalla kun symbolisesti se on voitettu. Sota vastaa hyökkäykseen, muttei tappioon. Tappio voidaan hyvittää vain siten, että toinen vuorostaan saa luvan nöyrtyä (mutta tämä ei taatusti onnistu pommien alle murskaamalla tai telkeämällä Guantánamoon kuin mitkään koirat).

Kaikki ylivalta perustuu vastakkaisen kannan puutumiseen – aina perussäännön mukaisesti⁴⁰. Yksisuuntainen lahja on vallanteko. Ja Hyvän imperiumi, Hyvän väkivalta, on nimenomaan antamista ilman mahdollista vastinetta. Se on asettumista Jumalan paikalle. Tai herran, joka sallii orjan säilyä hengissä palkaksi työstään (mutta työ ei ole symbolinen vastine, jolloin ainoa vastaus on lopulta kapina ja kuolema). Jumala sentään jätti tilaa uhraamiselle. Perinteisessä järjestyksessä on uhraamisen kautta aina mahdollista antaa takaisin Jumalalle, luonnolle tai mille tahansa instanssille. Tämä takaa olioiden ja asioiden symbolisen tasapainon. Nykyään meillä ei ole enää ketään, jolle antaa takaisin, jolle maksaa symbolinen velka – ja tämä on meidän kulttuurimme kirous. Mahdotonta ei ole lahja, vaan vastalahja, koska kaikki uhraamisen kanavat on neutraloitu ja tehty vaarattomiksi (enää ei ole jäljellä kuin uhrauksen parodia, joka näkyy kaikissa nykyisissä uhriolemisen muodoissa).⁴¹

Tästä johtuen olemme Baudrillardin mukaan tilanteessa, jossa emme voi muuta kuin vastaanottaa vastaanottamasta päästyämme. Antajana ei tosin enää ole Jumala, vaan yleistetyn vaihdon ja yleispätevän palkinnan tekniset

rakenteet. Koska meille annetaan kaikki kysymättä haluamme mitään, tilanteemme on kuin orjilla. Koska tämä järjestys on juurtunut yleiseen vaihtoon, se voi toimia vielä pitkään. Mutta tulee hetki, jona tämä jatkuva positiivisuus kohtaa negatiivisen vastasiirron. Se on väkivaltainen ”vastapurkaus”⁴², joka kohdistuu ”vankina elettyyn elämään, suojattuun olemassaoloon ja olemassaolon näivettymiseen.”⁴³ Tämä ympärikääntö ilmenee joko avoimena väkivaltana, kuten terrorismina, tai sitten modernia maailmaa läpäisevinä ”voimattomana kieltona, itsensä vihaamisena ja tunnonvaivoina”⁴⁴, jotka Baudrillardin mukaan kaikki ovat mahdollittoman vastalahjan rappeutuneita muotoja.

Mutta jos me länsimaalaiset emme enää kykene muuhun kuin itsemme inhoamiseen, mihin tuo inhomme sitten kohdistuu? Baudrillard vastaa:

”Jos jotakin itessämme inhoamme, tämä kaunamielemme hämärä kohde on todellisuuden, vallan ja mukavuuden ylenmääräisyys, universaali käytettävissäolo ja lopullinen täyttymys – siis oikeastaan kohtalo, jonka Dostojevskin Suurinkvisiittori varaa kesytetyille massoille. Mutta juuri tätä meidän kulttuurissamme terroristit paheksuvat – mistä juontuvat myös terrorismin kiehtovuus ja sen saama vastakaiku.”⁴⁵

Tästä syystä terrorismi ei perustu vain kolmannen maailman köyhien ja riistettyjen epätoivoon. Aivan yhtä lailla ja kenties vielä enemmän se perustuu globalisaation voittajien näkymättömään epätoivoon. Tämä epätoivo on omaa alistumistamme ”täydelliselle teknologialle, murskaavalle virtuaalitodellisuudelle, verkkojen ja ohjelmien vaikutusvallalle”⁴⁶. Ja koska tämä kaikissa lännen lasitorneissa asuvien näkymätön epätoivo on peräisin kaikkien halujen toteuttamisesta, se jää vaille vastakaikua. Baudrillardin ironista pessimismia mukaillen voisi sanoa, että ainoa ja kaikki mitä enää voimme itsellemme antaa on terrorismi. Ja samalla – sikäli kuin kaikki purjehdimme länsimaita ohjaavan tähtilipun alla – teemme kaikkemme, ettemme antaisi itsellemme edes sen vertaa. Sen sijaan käymme sotaan terrorismin hävittämiseksi. Ja juuri tässä piilee Baudrillardin mukaan terrorismin voima sekä toisaalta valhe, johon länsi tämän neljännen maailmansodan progandassa uppooa. Baudrillard päättää tekstinsä kirjoittamalla todellisuudesta, jota meillä nykyään on aivan liikaa ja josta kaiken lisäksi vielä teemme täyttä valhetta:

”Jos terrorismi siten johtuu tästä todellisuuden ylenmääräisyydestä ja sen mahdollittomasta vaihdosta, tästä ylenpalttisuudesta vailla vastakkaista kantaa ja tästä pakotetusta konfliktien ratkaisusta, *niin silloin illuusion hävittämisestä objektiivisena pahana on totaalinen*, koska kaikessa absurdiudessaan ja järjettömydessään terrorismi on tämän yhteiskunnan tuomio ja rangaistus omalle itselleen.”⁴⁷

Viitteet

1. Baudrillard itse tuskin käyttäisi tai hyväksyisi termiä ”kulttuurikriittikki”. Käytän sitä tässä lähinnä silmälläpitäen lukijaa, joka ei tunne

- 'baudrillardilaista kenttää', siis ranskalaista marxismia ja postmarxismia, kriittistä teoriaa sekä näiden yhdysvaltalaisia yhdistelmiä, joiden piirissä Baudrillardin työ hahmottuu usein eräänlaisena kulttuurikriitikistä luopumisena (tai sen mahdollisuuden kokemisena). Näiden traditioiden sisällä Baudrillardin luonnehtiminen kulttuurikriitikoksi olisi arveluttavaa, koska monissa tärkeissä kirjoituksissaan hän nimenomaan on etsinyt vaihtoehtoja perinteiselle kriittiselle teorialle. Kuitenkin näiden "eksperttikeskustelujen" ulkopuolella, yleisen kulttuurikeskustelun näkökulmasta, Baudrillardia voi mielestäni luonnehtia "kulttuurikriitikoksi". Ainakin tässä kirjoituksessa luonnehdinta lienee järkevä, koska Baudrillardin terrorismianalyysin radikaalisuuden perusteella vaihtoehtoisia epiteettejä voisivat olla vaikkapa "terroristi" tai "fundamentalisti". Ne olisivat varmasti vieläkin huonompia ja epätarkempia.
2. Baudrillard 2002a, 10.
 3. Baudrillard 2002a, 10.
 4. "Abreaktio" on alkuaan psykoanalyttinen käsite. Terrorismia käsittelevissä teksteissään Baudrillard käyttää muutaman kerran tiettyjä psykoanalyttisia tai psykoanalyttiseen diskurssiin kuuluvia käsitteitä, joiden merkitystä psykoanalyysissa tai hänen omassa käytössään (tai näiden tulkintojen suhdetta) hän ei kuitenkaan eksplisiittisesti käsittele. Kirjoituksessa *L'esprit du terrorisme* "abreaktio" esiintyy vain tämän kerran eikä tekstissä ole muita viittauksia ko. käsitteistöön. Teoksen *Power Inferno* teksteistä "Sielunmessussa" näitä termejä ei ole lainkaan. Niiden esiintymisestä "Globalisaation väkivallassa" sekä näiden käsitteiden merkityksestä yleisemmin ks. viitteet 40 ja 42.
 5. Baudrillard 2002a, 10.
 6. Baudrillard 2002a, 11.
 7. Baudrillard 1976, 200.
 8. Baudrillard 1976, 220. Uhraaminen ja vastavuoroinen väkivalta ovat keskeisimpiä käsitteitä Baudrillardin maanmiehen René Girardin "fundamentaalianthropologisessa" kulttuuriteoriassa. Sen mukaan primitiiviset uskonnot (ja inhimillinen kulttuurinen järjestys yleensä) perustuvat alkuperäisen vastavuoroisen väkivallan (ns. "mimeettinen väkivalta") torjumiselle ja hillinnälle. Tässä ihmisen oman väkivallan torjumisessa ja erityisesti uhraamisinstituutio ovat tärkeimmät keinot. Nähdäkseni Girard on tässä mainitsemisen arvoinen siksi, että hänen näkökulmastaan Baudrillardin "primitivismiä" (uhraamisen masinoimista kriittisen utopian käyttöön) voisi pitää äärimmäisenä ilmauksena ns. "uhrikriirisistä", joka on yksi Girardin keskeisiä käsitteitä. Se viittaa kontrolloimattoman, vapaana rehottavan ja siten jatkuvasti pahenevan mimeettisen väkivallan tilanteeseen, joka luonnehtii modernia, postuhrauksellista maailmaa Girardin mukaan (joskin moderniteetissa tekee samaan aikaan työtään vastakkainen liike, tämän väkivallan vastainen kristinusko, joka asettuu kaikkea uhraamista ja "huonoa mimesistä" vastaan). Girardilaisin silmin Baudrillardin "teoreettinen väkivalta" ja terrorismin konkreettinen väkivalta olisivat molemmat merkkejä uhrikriisin pahenemisesta globalisoituvassa lännessä. Ja niiden yhdistyminen terrorismianalyysissa (siten kuin tässä artikkelissa esitetään) olisi merkki ns. "kriittisen ajattelun" kyvyttömyydestä tehdä muuta kuin jäljitellä tuota pahenevaa mimeettistä väkivaltaa. Girardin tärkeimmät teokset *La violence et le sacré* ("Väkivalta ja pyhä") ja *Des choses cachées depuis la fondation du monde* ("Maailman perustamisesta saakka salatut asiat") ilmestyivät samoihin aikoihin kuin Baudrillardin *L'échange symbolique*, ensimmäinen 1972, jälkimmäinen 1978.
 9. Baudrillard 2002a, 15.
 10. Baudrillard 2002a, 16.
 11. Baudrillard 2002a, 20.
 12. Baudrillard 1976, 216.
 13. Baudrillard, 1976, 217.
 14. Baudrillard 2002a, 22.
 15. Baudrillard 1976, 193.
 16. Baudrillard 2002a, 24.
 17. Baudrillard 2002a., 24. "Nollakuolemalla" Baudrillard viittaa käsitteäkseen sekä kuoleman ulossulkemiseen (jota teoksen *L'échange symbolique* pohjalta voi pitää koko moderniteettia luonnehtivana yleisenä tendenssinä) että Yhdysvaltojen pyrkimykseen käydä korkean teknologian keinoin sotia, joissa omat miestappiot jäävät mahdollisimman pieniksi, ihannetapauksessa nollaan. Jälkimmäisessä merkityksessään nollakuolema on nähdäkseni lännen "systemin" pyrkimystä käydä sotia ilman uhreja ja käyttää vain kliinis-teknologista väkivaltaa, joka kammoksuu uhraamisen symbolista väkivaltaa.
 18. Baudrillard 1976, 236.
 19. Arppe 1992, 90–91.
 20. Baudrillard 1976, 238–239.
 21. Baudrillard ei kerro, mitä runoa käyttää; katso Baudrillard 1976, 239. Se on kuitenkin mitä ilmeisimmin runon "Stimme des Volks" pidemmän version toinen toisinto vuodelta 1801. Katso Friedrich Hölderlin, *Sämtliche Werke und Briefe I* (1970), toim. Günter Mieth. 3. p. Hanser, München 1981, 336–338.
 22. Baudrillard 2002a, 31.
 23. Varallisuuden tuhoamisen, lahjojen vaihdannan ja tuhlaamisen rituaali tiettyissä primitiivisissä kulttuureissa. Potlatch-instituutiolla on keskeinen sija ranskalaisen radikaalin antropologian perinteessä. Tässä kontekstissa se tarkoittaa ennen kaikkea symbolista tuhlaamista, joka asettuu kapitalismin hyötyperiaatetta ja kaikenlaista utilitaristista moraalikalkyylia vastaan.
 24. Baudrillard 2002a, 33.
 25. Baudrillard 2002a, 35.
 26. Baudrillard 2002a, 39.
 27. Baudrillard 2002a, 40.
 28. Baudrillard 2002a, 41.
 29. Baudrillard 2002a, 44.
 30. Baudrillard 2002a, 46.
 31. Baudrillard 2002b, 12. Suomennos kirjoittajan, kuten kaikissa muissakin tämän jakson lainauksissa.
 32. Baudrillard 2002b, 14.
 33. Baudrillard 2002b, 15.
 34. Diocletianuksen vainoissa surmattu pyhimys.
 35. Baudrillard 2002b, 18–21.
 36. Baudrillard 2002b, 24.
 37. Baudrillardin käyttämä termi *liquidation* on tässä yhteydessä varsin mielenkiintoinen. Yleensä likvidoinnilla tarkoitetaan hävittämistä, tuhoamista, poistamista, eroonpääsemistä, poispyyhkimistä jne. Tässä merkityksessä termiä käytetään ennen kaikkea puhuttaessa poliittisen historian hirmuteoista, kuten Stalinin vainoista tai toisinaajattelijoiden hävittämisestä missä tahansa diktatuurissa, esim. Pinochetin Chilessä. Epäilemättä Baudrillardin tekstissä tällä merkityslatauksella on tärkeä sija. Mutta miten likvidoiminen sitten eroaa tuhoamisesta? Sillä täytyyhän niiden jotenkin erota, jos kerran Baudrillard väittää, että ensin tulee likvidoiminen, sitten tuhoaminen; tai että likvidoimisen jälkeen tehtäväksi jää vielä tuhoaminen. Yksi mahdollinen vastaus tähän kysymykseen löydetään, kun muistetaan, että myös tämä Baudrillardin käyttämä termi kuuluu psykoanalyysin käsitteistöön. Psykoanalyysissa *liquidation* viittaa tunteensiirron (transferenssin) häviämiseen, johon liittyy vastaavan kompleksin poistuminen. Tässä merkityksessä likvidointi tarkoittaa siis torjunnan voittamista ja subjektin haltuunottoa vastustavien tunnevoimien hävittämistä. Jos tätä verrataan "Globaalin väkivallan" (ks. viite 40) yhteydessä esittämäni analogiaan Baudrillardin systeemin ja psykoanalyysin minän (tai subjektin) välillä, voidaan sanoa, että likvidointi on sitä ainutkertaisuusien hävittämistä ja samuuden sanelua, johon "Hyvän imperiumi" tähtää. Tällöin likvidointi olisi eroja hylkivän yleisen vaihdon laki, kaikkea välittävän ja ei mistään välittävän kommunikaation kontrolloiva koodi, joka pyrkii takamaan, ettei systeemiin jää mitään arvaamatonta, elävää eikä vielä hallinnoitua. Se takaa systeemin toiminnan tappamalla siitä kaiken elävän, oudon, toisen ja tulevan. Tällöin systeemi eläisi yhtä aikaa kuoleman ulossulkemisesta ja kaiken tuota ulossulkemista vastustavan tappamisesta. Se olisi nollakuolemaa siviiliuhrien hinnalla. Voisi sanoa, että tämän paradoksin seurauksena likvidoinnilla on mainitut kaksi merkitystä: 1. kaiken vieraan tai "väärän" tuhoaminen; 2. kaiken vieraan tai inhotun haltuunotto, siis tavallaan sen "pelastaminen". Jos systeemi elää tästä ulossulkevasta haltuunotosta – eräänlaisesta elämästä tuottavasta (likvidoivasta) ja hyvin hallinnoitua *lykätystä eutanasiasta* – ja jos elämä sen sisällä on elämää jo tapettujen (likvidoitujen) kanssa ja keskellä, tällöin tarvitaan jotakin, joka hävittää tämän kaikkialle leviävän elävän kuoleman. (*L'échange symbolique* sisältää ajatuksen siitä, miten modernit suurkaupungit muistuttavat sitä enemmän valtavia hautuumaata, mitä kauemmas "elämästä" varsinaiset kuolleiden asuinsijat niissä eristetään.) Baudrillardille tuo jokin on symbolinen vaihto, joka tulee ja tuhoaa jo lik-

vidoidun. Symbolisen vaihdon ja ajattelun tehtävän voitaisiin sanoa eroavan likvidoinnista siinä, että niiden tuhoava voima ei tähtää haltuunottoon ja hallinnoidun elämän tuottamiseen, kuten psykoanalyttinen 'likvidointi'. Sen sijaan niiden tavoitteena on elämän vapauttaminen symboliseen vaihtoon tuhoamalla se "elämäksi" väitetty, mutta aina jo likvidoitu "yhteiskuntaruumis", jota lännen yleinen vaihto on. Näin voidaan kenties ymmärtää, miksi ja miten Baudrillardille likvidoinnin ja tuhoamisen välillä on olennainen ero.

38. Baudrillard 2002b, 25.

39. Baudrillard 2002b, 78.

40. Tässä Baudrillard käyttää psykoanalyttista termiä *la règle fondamentale*, joka Freudilla oli *Grundregel* tai *Hauptregel* ja joka Lacanilla vakiintui tähän ranskalaiseen asuunsa. Se tarkoitti alkujaan psykoanalyysitapahtumaa jäsentävää perussääntöä, jonka mukaan analysoitavan oli määrä kertoa analytikolle kaikki mieleensä juolahtavat asiat. Menettelyn avulla oli tarkoitus päästä kiinni paitsi analysoitavan omaehtoisin ajatuksiin ja tuntemuksiin, myös siihen, mikä hänessä torjuu niiden esilletuloa. Olennaista siinä oli tuntojen ja muistojen kielellistäminen ja siten analyysitilanne kielellisenä vaihtona. Psykoanalyttisista käsitteistä Baudrillardin tässä esiteltyissä teksteissä ks. viite 4. Kiitän Jarkko S. Tuusvuorta ja Mikko Lahtista psykoanalyttisistä termejä koskevista keskusteluista.

Oman tulkintani mukaan "perussääntö" viittaa tässä yhteydessä yksipuoliseen tai yhdenkeskiseen valtaan, jota lännen ns. Hyvän imperiumi käyttää suhteessa ainutkertaisuuksiin, jotka eivät hyväksy sen pelisääntöjä. Psykoanalyysille analogisesti systeemi vaatii kaikkia ainutkertaisuuksia kertomaan kaiken itsestään ja ennen kaikkea tekemään näkyväksi sen, mikä hangoittelee systeemin haltuunottoa vastaan. Systeemi pakottaa kaikki ainutkertaisuudet puhumaan ja tunnustamaan identiteettinsä, mutta edellyttää samalla, että tuo identiteetti jo valmiiksi puhuu systeemin kieltä. Systeemi käskee jokaista ainutkertaisuutta paljastamaan itsensä sillä jatkuvan näyttäytymisen, kommunikoimisen ja pakkopuhumisen logiikalla, joka sen kommunikaatiivista spektaakkelia konstituoii. Voisi sanoa, että systeemi vaatii ainutkertaisuuksia tulemaan itsestäänselväksi ja läpinäkyväksi – läpianalysoiduksi! – tavalla, joka vastaa sen omaa yleistä itsestäänselvyttä ja kontrollia.

Jos Freudin alkuperäisenä tavoitteena oli korvata tiedostamattomaan painettujen kompleksien aiheuttama ahdistus niitä hallitsevalla tietoisella minällä, Hyvän imperiumin tavoitteena on korvata kaikki kesyttämätön ja ainutkertainen "samanarvoisuuden armoittomalla lailla". Baudrillardin ironia on siinä, että pahaa vastaan taistelevasta lännestä on tullut ikään kuin jättimäinen psykoanalyttikkoarmeija, joka käy sotaa kaikkea sitä vastaan, mikä ei vielä puhu sen kieltä eli ns. vapaan markkinatalouden tai – Baudrillardin termein – yleisen vaihdon kieltä. Kuten psykoanalyysi pakottaa kaivamaan esiin kaiken tiedostamattoman, kaiken ei vielä subjektin hallintaan kuuluvan, siten systeemi pakottaa tuomaan kaiken omaehtoisien ja

ainutkertaisen mukaan vaihtoon, jonka laki on samantekevyys ja symbolinen heikkous. Voitaisiin sanoa, että psykoanalyysin tavoitteleman ehjän minuuden paikalle asettuu tässä täydellistä kontrollia tavoitteleva systeemi, kaikkia konteksteja ja ennakkoehtoja vartioiva "dispositiivi", jonka tarkoituksena on taata systeemille esitys itsestään merkityksellisenä ja kokonaisena. Tämä systeemin merkitystakuu rakentuu vaihdosta, joka ei jätä mitään yli eikä tunne mitään, joka ei olisi jo valmiiksi – koska sen on pakko olla! – itsestäänselvää ja samaa. Nähdäkseni tämä mistään välittämätön ja kaikkea välittävä vaihto on sitä "vähäisen erottelutarkkuuden kulttuuria", jonka kaudenmielen liikkeistä *sekä* itse terrorismissa *että* sen vastaisessa sodassa Baudrillardin mukaan pohjimmitaan on kyse.

41. Baudrillard 2002b, 79–81.

42. Tämä on "Gloobalin väkivallan" toinen alkujaan psykoanalyttinen erikoistermi, *abréaction*, jonka olen kääntänyt "vastapurkaukseksi". *Abréaction* tarkoittaa torjutun affektin näyttäytymistä tietoisuudessa esimerkiksi kiukunpuuskassa tai humalatilassa. Tiedostamattomaan painettu voi purkautua sanoina tai eleinä. Käännösratkaisuni perustelee se, että Baudrillardin käytössä korostuu purkauksen suunta: se on systeemin kieltämän takaisin antamisen palauttamista takaisin systeemin sisään. Purkaus kohdistuu universaaliin antajaan, jota WTC-tornit symbolisoivat. Vrt. symbolinen vaihto ja sen palautuksen mahdollisuus teoksessa *L'échange symbolique et la mort*.

43. Baudrillard 2002b, 81.

44. Baudrillard 2002b, 81.

45. Baudrillard 2002b, 82.

46. Baudrillard 2002b, 82–83.

47. Baudrillard 2002b, 83.